

Pregledni rad

UDK 321.011:342.77

DOI 10.7251/SVR1510005G

UTICAJ LJUDSKIH PRAVA NA DRUŠTVENI RAZVOJ

Prof. dr Dragan M. Golijan¹

Nezavisni univerzitet Banja Luka

Radoslav Lavrić²

Koncer "Agram"-Sarajevo

Jelena Golijan³

Fond PIO Srbija

Apstrakt: Savremeno pravo o ljudskim pravima zasniva se na ideji da iznad normi koje donosi čovjek postoji i neko više pravo, bilo da je ono božanskog karaktera, bilo da ono svoje izvore ima u prirodnom pravu. Ova ideja je stara koliko i sama ljudska misao, a neka prava čovjeka su toliko značajna da stoje iznad autoriteta zakonodavca.

Ključne riječi: *ljudska prava, sud, Magna Charta Libertatum, ustav, povelja, deklaracija, demokratija, sporazum.*

UVOD

U savremenim uslovima ljudska prava predstavljaju prava koja pripadaju svakom čovjeku podjednako, bez obzira na njegov pol, vjeroispovjest, boju kože, nacionalnu ili neku drugu pripadnost ili pak društveni sloj kojem pripada. Ljudska prava su u savremenom dobu uslov opstanka razvoja čovjeka i čovječanstva. Nisu uvijek ljudska prava imala visok stepen važnosti kao što je to danas. Ljudska prava su danas postala političko sredstvo kojim se služe svi ne samo nekadašnji vizionari, nego i današnji politički lideri. U elementarnom smislu ljudsko pravo je pravo svakog pojedinca da opstane u društvenoj zajednici u kojoj živi, da zadovoljava osnovne ljudske potrebe, da živi u skladu sa svojom prirodom i da bude u stanju da živi zajedno sa drugim ljudima. Ljudi su slobodni zavisno od društvenog okruženja, tehničkog i privrednog razvoja, političkih okolnosti i dr.

1. UOPŠTENO O LJUDSKIM PRAVIMA I SLOBODAMA

“Sva se ljudska bića rađaju slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima. Ona su obdarena razumom i svijješću i trebaju jedna prema drugima

¹ d.golijan@teol.net (065 193-404)

² radoslav.lavric@agram.ba (063 999-000)

³ d.golijan@teol.net (00381691308223)

postupati u duhu bratstva” - tako počinje članak 1. Opšte deklaracije o ljudskim pravima. To znači, da svi mi od trenutka rođenja posjedujemo određena prava koja se nazivaju ljudskim pravima. “Ljudska prava su zagarantovana svakom čovjeku na temelju njegovog postojanja kao čovjeka i ona su neotuđiva, što znači da ne mogu nikome biti oduzeta. Ljudskim pravima smatraju se zagarantovana prava pojedinca na zaštitu od države, prava koja mu pripadaju na temelju njegovog postojanja kao čovjeka, prava koja u svakom slučaju ostaju održiva i država ih ne može ograničavati.”⁴ Jezgri ljudskih, odnosno osnovnih prava pripadaju: „dostojanstvo čovjeka; pravo na razvoj osobe; jednakost pred zakonom i ravnopravnost; sloboda religije i rasuđivanja; sloboda učenja; sloboda mišljenja; sloboda tiska i informacija; sloboda okupljanja, sloboda ujedinjavanja, sloboda kretanja; sloboda izbora zanimanja i sloboda rada; nepovredivost stana, jamstvo privatnog vlasništva, jamstvo prava na nasljedstvo; pravo na azil i peticiju.”⁵

U političkom riječniku pojam „ljudska prava“ označava cjelokupnost prava na slobodu koja pojedinac može zahtijevati na temelju svog postojanja kao čovjeka i koja mu zajednica mora pravno jamčiti iz etičkih razloga. U tom smislu riječ je o pravima kroz čije se poštivanje i osiguranje legitimira neka politička zajednica. Budući da pripadaju svim ljudima, ljudska prava treba promatrati i kao privilegij i kao odgovornost. Prava na koja se može pozvati neka osoba, ista su ona prava na koja se može pozvati i svaka druga osoba, što znači da je uživanje prava nužno povezano s odgovornošću da se isti privilegiji priznaju i osiguraju drugima.⁶

2. PORIJEKLO LJUDSKIH PRAVA

Prije 150 godina izradio je njemački parlament, tadašnji Rajhstag, veliki katalog ljudskih prava. Kao krunu tog rada htio je parlament da cara demokratski legitimise i uvede u službu predavanjem krune. Međutim, to car odbije, jer parlament koji je od naroda izabran ne može ponuditi krunu caru koji je to po Božjoj milosti. Kraljevi Srednjeg vijeka vladali su po „Božjem pravu”.⁷ Onaj ko vlada u ime Boga, tj. po Božjem pravu nisu potrebna ljudska prava. Kralj je suveren i kao takav nije podređen nikakvoj sudskoj vlasti. Ideja da ljudska ličnost posjeduje saopstvena prava i da ta prava treba da budu zaštićena i da državni zakoni moraju da se brinu o ljudskom dostojanstvu datira još u evropskom Srednjem vijeku, kao i u mnogim filozofijama drugih kultura i kontinenenata. Institut ljudskih prava bio je ukorijenjen u vidu pisanog akta u engleskoj Magna Charti od 1215. godine. Ali, uprkos ideji ljudskih prava, vladaoći i kraljevi nikada nisu dopuštali da tim pravima njihova vladavina i ovlašćenja budu ograničena. Smatrali su da samo oni najbolje mogu zaštititi ljudska prava. Međutim, osnovna ideja modernog razumijevanja

⁴ Baškić-Muftić, J.: „Sistem ljudskih prava“, Magistrat, Sarajevo, 2002. godine, s. 79.

⁵ Anđelić, N.: „Kratka povijest ljudskih prava“, ACIPS, Sarajevo, 2008. s. 19.

⁶ Dimitrijević, V., Popović, D., Papić, T., Petrović, V.: ”Osnovi međunarodnog javnog prava”, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 2005.godine, s. 234.

⁷ Babić, D., Udovičić, Z., Dizdarević, Z.: “Ljudska prava”, Pravni fakultet Sarajevo, 2009. godine, s. 231.

Ljudskih prava su u suprotnosti od poimanja kraljevskih ovlasti. Ljudska prava ograničavaju vlast države. Ona vladi postavljaju granice i obavezuju je da poštuje ljudsko dostojanstvo. Ta dužnost, a to je suštinska sadržina ljudskih prava, treba u krajnjem da bude sprovedena posredstvom nezavisnih sudova. Ako ljudska prava shvatimo kao prava, tada se ona mogu povjeriti samo sudskoj zaštiti. Što proizilazi, pravo je samo onda pravo kada sud utvrđuje sadržaj, obim i granice prava i kada je u stanju da donese nužne odluke za sprovođenje.

Ljudska prava su svoje porijeklo imala u različitim demokratskim revolucijama od 17. vijeka uklanjajući apsolutističke režime. Osnova za sva buduća ljudska prava leži u Katalogu ljudskih prava, 1689, koji je sačinio engleski parlament. Engleski kralj od 17. vijeka nije mogao sebe da smatra kao kralja po milosti Božjoj, već kralj po „milosti narodnoj“, jer sada je postao zavisian od parlamenta koga je birao narod. Time se suštinski izmijenio položaj i pravo državnog poglavara. Uporedo s demokratizacijom državne vladavine i sa uspostavljanjem vladavine od strane naroda, započinje pobjednički hod ljudskih prava. Od tog vremena nema revolucije u kojoj se nije u ime ljudskih prava vodila borba protiv vladavine i zloupotrebe vlasti. Međutim, revolucionarni pokreti koji su uspijevali skinuti sa vlasti eksploatatorske režime nisu uspijevali postaviti dugoročnu vladavinu.

Jedva da bi došli na vlast jer bi ubrzo bivali razvlašćivani od radikalnih elemenata, koji su ponovo zloupotrebljavali ljudska prava, zato što su osjećali strah od naroda, koji je kroz revoluciju postajao zreliji i samosvjesniji.

Jednom rođena ideja o ljudskim pravima više se ne može ugasiti. Slobodan čovjek je temelj moderne demokratije. Čovjek je u stanju da kao pojedinac, individua koja raspolaze umom, uzme svoju sudbinu u sopstvene ruke. Suveren čovjek je postao fundament svih kasnijih revolucija i demokratskih pokreta 18. i 19. vijeka. Pored zapadnog gledišta ljudskih prava i demokratije razvijalo se i marksističko učenje i s njim komunizam, i nametnulo pred kraj 19. vijeka jednu sasvim novu sliku čovjeka. Po njihovom shvatanju do tada čovek je otuđeno biće, izmučeno i sasvim izrabljeno od strane kapitalista. Takav izmučen čovjek nije u stanju spoznati šta je za njega dobro i ispravno. Zbog toga, čovjeku je potrebno potpuno pročišćenje uma i duha. A u tom prelaznom periodu nema ljudskih prava. Tako je u tom periodu preuzimanja komunizma nad kapitalizmom zarad viših novih ciljeva, ljudima u ime ljudskih prava oduzimana njihova ljudskost. Različite teorije koje su ljude dijelile na klase i određene ljude proglašavali „ljudima višeg ranga“ kao na primjer „arijevci“ u nacističkoj Nemačkoj. Pokazalo se do kakvih izopačenosti su dovele te teorije. One su dokaz da ljudska prava mogu postojati samo onda kada se priznaje da su svi ljudi jednaki.

Takođe, u našoj bliskoj prošlosti, svjedoci smo bili dodatne izopačenosti koja se sprovodila u ime ljudskih prava. Preseljavanje i etničko čišćenje u ime apsolutističkog nacionalizma i nametanje kolektivne svijesti, dovelo je do gušenja građanskih prava i slobode u samoj klici pojedinca u korist kolektiva. Tako se i završio 20. vijek u kojem se toliko pričalo o

ljudskim pravima, a tako se bezočno kršila. Tako, uprkos prihvatanju ljudskih prava stojimo i danas isto kao i prije, pred skoro nerješivim sukobom, individualističke nasuprot kolektivističke ideologije.⁸

Različita su gledišta o obuhvatanju ljudskih prava, između zapada i istoka. Dok na jednoj strani zapadni ideolozi smatraju da ljudska prava su politička i građanska prava, a socijalistička ideologija uvodi i sprovođenje ekonomskih i socijalnih prava. Stalne rasprave na temu ljudskih prava i sloboda na međudržavnim nivoima doprinijelo je da krajem '80-ih godina dvadesetog vijeka tadašnji SSSR približi svoje stavove i prihvati deklarativno demokratizaciju društva i poštovanja ljudskih prava i sloboda. Dok se ta promjena posmatrala sa velikim interesom zanemarila se činjenica da je tadašnja Jugoslavija bila demokratičnija i omogućavala više ljudskih prava i sloboda čak i od SAD.⁹ U prilog rečenom, Jugoslavija je potpisala i ratifikovala skoro sve međunarodne deklaracije (osim dvije), a SAD pola od tih dokumenata nije ratifikovala.

Od prvih „dokumenata slobode“ i od prvih teorija o pravima i slobodama, klasni interesi se nedvosmisleno pokazuju kao polazna tačka pravne regulative. Engleski teoretičar Džon Lok 1688. godine smatrao je da su neprikosnovena prava ljudi: prirodno pravo na život, pravo na slobodu i svojinu. A ovo su do danas ostale primarne vrijednosti građanskog društva uopšte. U skladu sa modernizmom i „specifičnim hedonizmom“ demokratskog uređenja uvodi se i novi tip prava, pravo na traženje sreće. Ovo pravo se najviše veže za SAD. Ono je ugrađeno u savremene mitove o „obećanoj zemlji“, „zlatnoj groznici“, „sretnim bogatašima“. Još većoj afirmaciji i razradi ovih ideja uz njihovo prilagođavanje evropskoj političkoj tradiciji donosi Francuska buržoaska revolucija 1789. godine i njena kapitalna Deklaracija o pravima čovjeka i građanina. U ovom dokumentu slobode se šire u iskazu da su ljudi rođeni i ostaju slobodni i sa jednakim pravima i da je svrha svih političkih udruživanja očuvanje čovjekovih prava, a to su prije svega: sloboda, svojina, sigurnost, suprotstavljanje nasilju.

Ta prava se provlače kroz sve naredne deklaracije. Deklaraciju OUN 10.12.1948. godine komentariše Moris Krenston.¹⁰ On zapaža da postoji razlika između „novih prava“ i „tradicionalnih prirodnih prava“. Prvi niz odredbi, njih dvadeset, nazivaju se „političkim i građanskim pravima“ dok se ostala prava nazivaju „ekonomskim i socijalnim pravima“. On smatra da su se u deklaraciji unijela ekonomska i socijalna prava zbog zemalja koje neće poštovati do kraja pravo svojine, ali da će obezbijediti socijalnu zaštitu i medicinske usluge. Ovo se prvenstveno odnosilo na zemlje socijalističkog bloka, jer one nisu podržavale svojinu individualca već kolektiva. Kritičari ove deklaracije smatraju da je preidealna i neostvariva u praksi.

⁸ Miljko, Z.: „Ustavno uređenje Bosne i Hercegovine“, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2006. godine, s. 89.

⁹ Miljko, Z.: citirano djelo, s. 97.

¹⁰ Margetić, L.: Opća povijest prava i države, Pravni fakultet, Rijeka, 1998. godine, s.15.

3. POTREBA LJUDSKIH PRAVA

U demokratskom društvu narod, odnosno većina, može da se brani protiv samovolje vlasti, međutim pojedinac sam ne može da se izbori protiv vlade i države. U tom domenu su potrebna ljudska prava, jer ona štite pojedinca. Ljudska prava su u službi pojedinca i manjine. Ona su tu da štite manjinu od diskriminacije većine. U sprovedbi ljudskih prava najveću ulogu imaju nezavisni sudovi. Ograničenje državne vlasti međunarodnim pravom moguće je stoga što ljudska prava danas pripadaju među priznate vrijednosti demokratskog pravno-državnog poretka. Kada ne bi bilo ljudskih prava, niko ne bi mogao da pred nekim evropskim sudom traži zaštitu svojih prava u odnosu na državu koja ih ne poštuje. Međunarodne konferencije su sazivane u cilju bolje zaštite ljudskih prava. Organizacija evropske bezbjednosti i saradnje OEBS, održava svake godine jednu konferenciju vlada, da bi ispitala, kako se ljudska prava u različitim državama članicama poštuju i kako se mogu još unaprediti i poboljšati njihova provedba. Ujedinjene nacije traže godišnji izveštaj o stanju ljudskih prava u državama članicama. Formiraju se različite komisije koje se šalju u zemlje u kojima se uoče kršenja ljudskih prava širih razmjera. U našoj bliskoj istoriji sudionici smo kršenja ljudskih prava. S obzirom da su pojedine državne zajednice istočnog bloka odbijale mogućnost postojanja posebnih nacionalnih i etničkih grupa, svodeći ih na „državljanke“ dotične države i „ravnopravne građane“, jasno je da je tu onemogućeno pravo na samoopredjeljenje i izvjesnu autonomiju. A iz toga proizilazi i onemogućavanje prava na upotrebu maternjeg jezika, sopstvenu kulturu, obrazovni sistem, vjersku samostalnost. Pored gore navedenih problema, također jedan od problema sredine i kraja dvadesetog vijeka su problemi ljudskih prava i sloboda u socijalističkom bloku, naročito u tadašnjem SSSR-u. To je problem disidenata i svih onih koji drugačije misle od zvanične sovjetske politike. U samom tumačenju pojma disident postoje razlike. Zapadno gledište na disidente, po njima to su svi oni ljudi koji zbog slobodnog izražavanja svojih političkih ideja, misli, programa ili zalaganja za zaštitu ljudskih prava i sloboda bivaju od strane vlasti u sopstvenoj zemlji proganjani, zatvarani, osuđivani, ili podvrgnuti raznim represalijama. Dok na drugoj strani, u Sovjetskom Savezu pojam disident se uopšte ne priznaje. Oni su za njih kriminalci, odmetnici. Problem disidenata dobio je na aktuelnosti poslije masovne emigracije značajnih sovjetskih naučnika, književnika, umjetnika. Poslije rješavanja problema disidenata čovječanstvo se suočilo sa novim problemom kršenja ljudskih prava i sloboda.

Problemi Bliskog istoka su obilježili početak 21. vijeka i danas su aktuelni. OEBS-ovi izveštaji navode da je ozbiljnih kršenja ljudskih prava bilo u Iraku, Kini, Mijanmaru, Obali Slonovače, Zimbabveu, Ukrajini, Rusiji i Bjelorusiji. U kojima se navode problemi i strahote kroz koje prolaze narodi tih zemalja. U izveštaju istaknuta je hrabrost i odlučnost aktivista na Bliskom istoku, u sjevernoj Africi i u drugim represivnim društvima, koji zahtijevaju mirne demokratske promjene i poštovanje svojih univerzalnih ljudskih prava. U izvještaju su istaknuti mirni protesti naroda u Tunisu i Egiptu, koji su rezultirali svrgavanjem predsjednika te dvije zemlje, u nadi da promijene taj dio planete na bolje. Najteža kršenja ljudskih prava i dostojanstva su u islamskim državama u kojima vladaju vjerski zakoni. Vlade tih zemalja

zabranile su pristup informacijama, medijima, internetu, ograničavanje ljudima slobode okupljanja i udruživanja, potpuna diskriminacija žena. Takođe, navodi se u izvještaju o „izuzetno ozbiljnom“ kršenja ljudskih prava u Rusiji, Bjelorusiji i Ukrajini, kao i da je u Kini zabilježen negativni trend, uz rastuća ograničenja slobode govora i velike represije na Tibetu.¹¹

4. OSTVARENJE LJUDSKIH PRAVA

Ranije, u istoriji, ljudima su vladali vladari i kraljevi. A razvojem pravne države oni nisu naprosto zamjenjeni vladavinom naroda i većinskim parlamentarizmom. Ono što u ovom kontekstu primjetno, jeste da se kroz razvoj pravne države, kroz njeno zasnivanje, ljudima vlada na temelju prava a ne posredstvom nekih drugih ljudi. Države, suvereni parlamenti i narodi, treba da postoje i djeluju u duhu pravne države i posredstvom pravne države, a ne iznad ovih određenja. Izvjesno je da ovo odgovara idealnim predstavama koje u mnogim oblastima još nisu ostvarene. Naprotiv, onaj ko posmatra današnje stanje u svijetu mora se složiti sa tim da mali broj naroda i demokratija se zaista pridržava demokratskih pravila i demokratskih načela. U svakom slučaju, samo zastupanje teze vladavine prava, koja se danas provlači u svim situacijama i odnosima, ali u brojnim pravnim dokumentima i pravnoj tradiciji, često je prisutno i gotovo neizostavno.

Borba za ljudska prava stara je koliko i samo kršenje elementarnih ljudskih prava. Kako se može spriječiti nekontrolisano vršenje moći jednih ljudi nad drugima? Uvijek je bilo i na žalost biće pojedinaca ili grupa koji će zarad vlastitog ostvarivanja nagona moći, slave i novca ugroziti druge ljude i kršiti ljudska prava. Ideja o ljudskim pravima i uvid u to da se ona moraju štititi ne smije se realizovati samo posredstvom državnih ustanova. Ta ideja mora biti dio državne, političke i društvene kulture. Ljudska prava moraju biti uključena i u sistem vaspitanja i školstva. Ako diskusija o ljudskim pravima pripada normalnom društvenom životu i sama je po sebi razumljiva, šanse za ostvarenje i sprovođenje rastu onda kad ljudska prava postanu dio svakodnevnice. Temeljno načelo ljudskih prava: „Ne čini drugom što ne želiš sebi“. Ljudska prava treba da budu bolje zaštićena i unaprijeđena i posredstvom izgradnje međunarodnopravnih instrumenata. Postojeće međunarodno pravo štiti u ograničenom obimu ljudska prava u onim državama koje su pristupile odgovarajućim konvencijama.

U mjeri u kojoj te konvencije ustanovljuju nezavisne sudove, kao što je to Evropski sud za ljudska prava u Strazburu, one suštinski doprinose poboljšanju situacije ljudskih prava u državama u kojima već raspolažu razvijenim pravnim sistemima. U mjeri u kojoj ti instrumenti doprinose politizovanju situacije ljudskih prava i služe kao sredstva kojima se potkopava autoritet slabih vlada, što drugi koriste za sprovođenje svojih ekonomskih interesa, oni zapravo malo doprinose poboljšanju ljudskih prava i za dalji razvoj postaju veoma štetni. Međunarodno pravo je korisno samo ako posluži ubjeđivanju organa neke države da ona sama treba da doprinese boljoj zaštiti

¹¹ Dimitrijević, V., Popović, D., Papić, T., Petrović, T.: Međunarodno pravo ljudskih prava, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 2006. godine, s. 127.

ljudskih prava u toj zemlji. U tom okviru mogu biti smislene međunarodne konvencije o zaštiti ljudskih prava. I u konačnici, situacija ljudskih prava se može u nekoj zemlji poboljšati samo onda kada se vlasti te zemlje same u to uključe. Ipak, koje su vlasti spremne da se odreknu svoje moći i same sebe ograniče, a sve u interesu ljudskih prava. Međutim, u takav korak vlasti se mogu ubijediti samo tegobnim i osjetljivim argumentima. Čak i kada se ubijede treba da prođe vrijeme da se to i primijeni u praksi. Međunarodno uključivanje ljudskih prava traži strpljenje, istrajnost, i spremnost.¹²

Demokratija i ljudska prava nisu samo u teoriji, već su i u praksi usko povezani i prepleteni. Kada ljudima vlada diktator ili kralj imajući apsolutnu vlast taj će prije ili kasnije zloupotrijebiti svoju moć. Demokratija predstavlja bezuslovnu pretpostavku za ostvarivanje ljudskih prava. Međutim, nisu u svakoj demokratiji ljudska prava zaštićena. Ljudi se mogu povesti uz pomoć lažljive propagande i kampanje pune mržnje u pravcu potčinjavanja manjina. U tom slučaju mase postaju tirani veći od bilo koje tiranske vlade. Na taj način demokratija može da razori samu sebe. Tada je demokratska većina naroda uspostavila državu u službi rasističke ideologije nacionalizma. Mržnja, nerazumijevanje i neprijateljstvo može uz medije i prividno demokratske instrumente većinskog odlučivanja, da stvore nepremostivi jaz između većine i manjine. Nova slika prijatelj-neprijatelj, koja opravdava teror i svako kršenje ljudskih prava naročito u multikulturalnim državama sa razgraničenim većinama i manjinama vodi ka državnoj i društvenoj diskriminaciji.

U kontekstu ostvarenja ljudskih prava postavlja se pitanje garancije ovih prava. Jasno je da ni vlada, ni parlament, ni sam narod ne mogu predstavljati pouzdanog garanta za pridržavanje prava. Ipak, samo pravo postavlja granice upravo državnim interesima kao i interesima većine. Ove granice, koje su pravom identifikovane, mogu da određuju sudije. U tom kontekstu, potrebno je postojanje suda koji će garantovati ova prava. Sudovi trebaju biti tako regulisani da garantuju javnosti, i većini i manjini, realizaciju njihovih prava. To znači da ove institucije nisu pod uticajima niti jedne strane i da se u svojim aktivnostima i djelovanjima rukovode pravom koje je nadređeno i samoj državi. U praksi brojnih zemalja, pa tako i u praksi Srbije, ove aktivnosti su u nadležnosti ustavnih sudova. Pored toga, regulacija prava čovjeka takođe svoje uporište ima u ustavu konkretne zemlje. Samim tim, kao logičan slijed zaštite ustavom garantovanih prava, javlja se Ustavni sud i njegove nadležnosti u ovom kontekstu.

5. DALJI RAZVOJ LJUDSKIH PRAVA

Ideja ljudskog dostojanstva stara je kao i čovječanstvo, ona postoji u različitim oblicima u svim kulturama i religijama. Tako je u afričkoj filozofiji vidljivo duboko poštovanje ljudskog bića, a u staroj grčkoj filozofiji (prije više od 2000 godina) razvila se ideja o jednakosti svih ljudi - ideja o prirodnom pravu koje pripada svakom čovjeku.

¹² Buergental, T.: "Međunarodna ljudska prava u sažetom obliku", Magistrat, Sarajevo 1998. godine, s. 284.

Razvoj odnosno ideje razvoja prirodnog prava nastavile su da se šire i unapređuju tokom perioda ranog hrišćanstva, ali u drugim religijama. Tokom ovog perioda sama ideja ljudskih prava nije imala mnogo zajedničkih karakteristika sa političkom stvarnošću tog doba kao ni sa filozofskim razmatranjima. Tek su u narednim godinama, odnosno u narednom periodu, ove ideje postepeno prenesene u sferu politike, političkih odnosa i političkih tokova. Stoga se i sama ideja ljudskih prava uglavnom vezuje za početak "novog doba". Pitanje ljudskih prava vezuje se za filozofa Johna Lockeja (17. vijek), prema kojem su prava čovjeka urođena prava, odnosno urođeno pravo čovjeka na život, slobodu i privatno vlasništvo. Sa druge strane, država je ta koja ima obavezu da čuva odnosno da štiti prava i slobode čovjeka. "Apstraktna ideja o ljudskim pravima počela se postepeno ostvarivati i u sklopu država. Vodeću ulogu u takvom razvoju imala je Engleska. Već su 1215., s "Magna Charta Libertatum", od kralja iznuđena određena prava, a dokumentom "Petition of Rights" iz 1628. zagwarantirana je nepovredivost građanina, a "Habeas-Corpus-Akte" iz 1679. bio je odlučujući preokret za usidrenje ideje o ljudskim pravima u konkretnom državnom pravu. Tim aktom građanin je bio zaštićen od bezrazložnog hapšenja: uhapšenik se morao u roku od dvadeset dana izvesti pred suca."¹³ Ova prava, odnosno prava koja su pomenuta, prenesena su i na engleske kolonije, što znači da su se počele primjenjivati i u SAD. Tokom borbe za nezavisnost u SAD, po prvi put u dotadašnjoj istoriji identifikovan je, odnosno kreiran je "Katalog ljudskih prava" koji se upravo pozivao na stavove Johna Loka. "Naime, "Virginia Bill of Rights" iz 1776., dokument je koji se, uz "Američko proglašenje nezavisnosti" iz iste godine, ubraja u jedne od najvažnijih dokumenta u istoriji ljudskih prava"¹⁴. Dokument naziva "Virginia Bill of Rights", jasno određuje koja su to prava koje se smatraju neotuđivim pravima čovjeka, to su prava: "pravo na život, slobodu i privatno vlasništvo; sloboda okupljanja i sloboda štampe; sloboda kretanja i pravo na peticiju; pravo na pravnu zaštitu; glasačko pravo".

Ustavno uređenje, odnosno identifikovanje ljudskih prava u ustavima pojedinih zemalja, postalo je aktuelno nakon Revolucije u Francuskoj, 1789. godine. Tada je razvijena poznata parola – "liberté, égalité, fraternité", koja je imala veoma veliki uticaj na dalji razvoj ljudskih prava.¹⁵ Povelja o ljudskim i građanskim pravima prihvaćena je 26.08.1789. godine. Ona je posebno naglašavala univerzalna ljudska prava, odnosno, isticala koliko važnost imaju univerzalna ljudska prava. Što se tiče ustavnog regulisanja ljudskih prava, ona su se tokom 19. vijeka ustanovila u skoro svim ustavima Evrope.

Ideja ljudskih prava, skoro u uslovima kakvi danas vladaju, identifikovana je do sredine 20. vijeka. "Ipak, ljudska prava zahtijevaju posebnu važnost, posebnu analizu, a obvezujuća garancija za njih kao za osnovna prava bila je ograničena na uski okvir nacionalnih država."¹⁶ Nakon

¹³ Laslo, L.: Sociologija, Ekonomski fakultet Subotica, 1997. godine, s.201.

¹⁴ Bošnjak, B.: "Grčka filosofija", Nakladni zavod Matice Hrvatske, Zagreb, 1978. godine, s. 34.

¹⁵ Buergental, T.: citirano djelo, s. 289.

¹⁶ Duzinas, K.: "Ljudska prava i imeprijia", Službeni glasnik, Beograd, 2010. godine, s. 207.

Drugog svjetskog rata počinje da se koristi termin “oštra ljudska prava”. Na ovo su podstaknuli strašni zločini koji su tokom Drugog svjetskog rata zabilježeni. Ideja se rodila kao potreba da se kreiraju okviri u kojima će se razviti jedinstveni okvir ljudskih prava širom svijeta. Potrebno je bilo stvoriti takve uslove u kojima se zločini Drugog svjetskog rata neće ponavljati. Stoga je neophodno bilo osigurati da svi ljudi uživaju osnovna ljudska prava, to je bila i jedna od ključnih polaznih ideja Ujedinjenih nacija nakon Drugog svjetskog rata. Sporazum koji je potpisan od strane 48 zemalja, stvorile su takvo stanje da ljudska prava više nisu bila samo stvar pojedinca ili pojedine države, nego su postala globalna prava. Ovakvi stavovi su navedeni u “Povelji Ujedinjenih naroda”, koja je usvojena 26. juna 1945. godine.

Povelja UN o ljudskim pravima ukazuje na to da se zemlje članice obavezuju da će saradivati sa Ujedinjenim nacijama po pitanju zaštite ljudskih prava. Na ovim osnovama se do danas svaka zemlja obavezala da poštuje ljudska prava, kako je definisano i “Opštom deklaracijom UN”.

5. UTICAJ LJUDSKIH PRAVA NA RAZVOJ DRUŠTVA

U narednom periodu države potpisnice Konvencije bi trebalo što više da zaštitu ljudskih prava traže upravo u Konvenciji. Posebno zemlje u tranziciji imaju ponekad i problem sa neustavnošću Zakona, te nepoštovanjem vladavine prava, zloupotrebe političkih pozicija i pozicija moći. Upravo zbog toga treba težiti većoj primjeni međunarodnih standarda i propisa, jačanje Međunarodnog suda pravde u Strazburu.

Ustav Bosne i Hercegovine u katalogu ljudskih prava uvrštava prava koja su zaštićena Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, a imaju direktnu primjenu u Bosni i Hercegovini, kao i prava koja se štite nizom međunarodnih dokumenata. Očekivati je u budućnosti da će Bosna i Hercegovina u oba entiteta osigurati najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda.

Ustav Bosne i Hercegovine pokazuje uzajamnost demokratije i ljudskih prava, jer samo demokratska država uz poštovanje međunarodnih standarda može osigurati poštovanje ljudskih prava.

Primarna uloga međunarodnog sistema za zaštitu ljudskih prava nije samo da štiti ljudska prava i osnovne slobode protiv inferencije država, već i da kreira novi, objektivni, pozitivni pravni poredak. To jasno proizilazi iz pozitivnih obaveza koje preuzimaju države članice Konvencije prilikom njene ratifikacije. Konvencija nije samo obični međunarodni ugovor, ona stvara novi objektivni pravni poredak sa razvijenim procesnim sistemom za zaštitu ljudskih prava. Neophodno je stalno dograđivati ustavnu materiju vezanu za oblast ljudskih prava. Jačati ulogu ustavnog sudstva, kako bi bolje štitio ustav zemlje, a time i ljudska prava.

Kontrolnim organima Konvencije u Strazburu dati još veći značaj u pogledu očuvanja demokratskog društva.

ZAKLJUČAK

Istorija ljudskih prava, odnosno ideja i počeci razvoja ljudskih prava, sežu u duboku istoriju. Od stare Grčke, ideja o ljudskim pravima nastavlja da traje i razvija se, tako da danas živimo u dobu u kojem se ljudskim pravima

poklanja posebna pažnja. Ljudska prava su postala nezaobilazni sadržaj ustavne materije, ali i pored toga dolazi do čestog kršenja ljudskih prava. Ljudska prava treba da budu bolje zaštićena i unaprijeđena posredstvom međunarodnih instrumenata.

THE INFLUENCE OF HUMAN RIGHTS ON SOCIJAL DEVELOPMENT

Professor Dragan M. Golijan PhD, Radoslav Lavrić, Jelena Golijan

Abstract: Modern human rights law is based on the idea that the above norms that brings man and there is no higher law, whether it is a divine character, whether it is rooted in natural law. This idea is as old as human thought itself, and some human rights are so important to stand above the authority of the legislature.

Key words: *Human rights court, Magna Charta Libertatum, constitution, charter, declaration, democracy, agreement.*

LITERATURA

1. Anđelić, N. A. (2008): *Brief History of Human Rights*, ACIPS, Sarajevo.
2. Bakšić-Muftić, J. (2002): *Human Rights System*, Magistrate, Sarajevo.
3. Babić, D., Udovčić, Z., Dizdarević, Z. (2009): *Human Rights*, Faculty of Law, Sarajevo.
4. Burgental, T. (1998): *International Human Rights in summary form*, the Magistrate, Sarajevo.
5. Bošnjak, B. Greek (1978): *Philosophy*, Publishing Institute of Matica Croatian, Zagreb.
6. Dimitrijević, V., Popović, D., Papić, T., Petrović, V. (2005): *The grounds of public international law*, Belgrade Centre for Human Rights, Belgrade.
7. Duzanis, K. (2010): *Human Rights and Empire*, Official Gazette, Belgrade.
8. Jakšić, A. (2006): *The European Convention on Human first*, Faculty of Law, Belgrade.
9. Laslo, L. (1977): *Sociologija*, Faculty of Economics, Subotica.
10. Margetić, L. (1998): *General History of Law and State*, Faculty of Law, Rijeka.
11. Miljko, Z. (2006): *The constitutional arrangement of Bosnia and Herzegovina*, Croatian university publishing, Zagreb.

faraona i kralja Babilona 2500. godine prije Krista, Put svile dinastije Han u Kini, Dubrovačku republiku koja je razvijala gospodarsku diplomaciju čiji je strateški cilj bio očuvanje i stjecanje novih gospodarskih povlastica na tlu drugih država.² Nadalje vezano uz ovaj pojam, spomenut ćemo Opijumske ratove Kine i Ujedinjenog Kraljevstva od 1839. do 1842. godine, pa sve do prvog znanstvenog djela na temu gospodarske diplomacije koje je napisao Henru Hauser na Sorboni pod naslovom *Ekonomija i diplomacija*, 1937. godine.³

Razvoj moderne ekonomske diplomacije u retrospektivi od razdoblja Drugog svjetskog rata pa do danas značajno se mijenjao:

- 1944. Bretton – Woods kao novi svjetski poredak, Međunarodni monetarni fond i Svjetska Banka
- 1945. Utemeljenje Ujedinjenih nacija
- 1947. Implementacija Marshallovog plana kao oblika pomoći SAD-a i Kanade ratom razrušenoj Europi, prihvaćenog samo od zemalja Zapadne Europe⁴
- 1950. Schumanov plan o stvaranju Europske zajednice za ugljen i čelik
- 1957. Potpisivanje Rimskih ugovora o utemeljenju Europske ekonomske zajednice i Europske zajednice za atomsku energiju
- 1963. usvajanje Bečke konvencije o konzularnim odnosima koja se odnosi i na gospodarsku problematiku
- 1971. utemeljenje Commonwealth zajednice u Sinaguru od 36 država na čelu s Ujedinjenim kraljevstvom
- 1976. utemeljenje Group of seven (G7) grupe najrazvijenijih zemalja svijeta (SAD, Kanada, Velika Britanija, Njemačka, Francuska, Italija i Japan)
- 1982. tadašnja britanska premijerka Margaret Thatcher predlaže „diplomaciju oružanom prijetnjom“
- 1986. Gorbačov počinje perestrojku, reformu u Sovjetskom Savezu
- 1989. ravnatelj CIA-e, William Webster, otkriva novi fokus CIA-e, a to je „gospodarsko usmjeravanje“, čime se strategijski mijenja njezina uloga nakon razdoblja Hladnog rata⁵
- 1989. kraj Hladnog rata, kraj komunizma, pad Berlinskog zida, ujedinjenje Njemačke
- 1991. kraj SSSR-a, kraj središnje državne ekonomije i uvođenje tržišnog gospodarstva

² Prlender, I.: Diplomacija dubrovačke Republike: dosezi i umijeća, Hrvatski institut za povijest, Zavod za povijesne znanosti u Zadru.

³ Sadžak, M., Mujanović, E., Tutnjević, M.: Ekonomska diplomacija menadžerski pristup, Synopsis, Zagreb-Sarajevo, 2008. Godine.

⁴ Ekonomski leksikon, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“ i Mas Media, Zagreb, 1995. godine.

⁵ Engdahl, E.F.: Stoljećé rata, AGM, Zagreb, 2000. godine.